

Taustatietoa eettisiin pohdintoihin

Suomen tuomariliitto ry vahvisti vuosikokouksessaan 4.5.2012 tuomarin eettiset periaatteet (TEP) ja ne julkistettiin tuomaripäivillä 12.10.2012. Näille sivuille on koottu tietoja ja taustamateriaalia eettisiä kysymyksiä pohtiville ammattituomareille, muille lakimiehille ja muille tuomareiden ammattietiikasta sekä yleisemminkin eettisistä kysymyksistä kiinnostuneille.

Taustaksi

Hovioikeuksien presidentit esittivät 15.10.2009 Suomen tuomariliitto ry:lle, että yhdistys käynnistäisi hankkeen eettisten periaatteiden vahvistamisesta. Taustalla olivat muissa Pohjoismaissa ja Euroopan Neuvoston piirissä käyty keskustelu. Euroopan Neuvosto julkaisi sittemmin tuomioistuinten toimintaa koskevan suosituksensa (2010)12 ja muissa maissa käydyt keskustelut tuomarinetiikasta. Työryhmän työn etenemistä on selostettu tarkemmin TEP esipuheessa.

Työryhmän hyödyntämästä taustamateriaalista

TEP valmistellut työryhmä selvitti taustatyössään yleisesti niitä periaatteita, joihin hyvä ammattietiikka tulee perustaa ja miten niitä koskevia ohjeita voidaan laatia. Tuomioistuinten asema ja niiden toimintakin on säännelty monin osin hyvin yksityiskohtaisestikin perustuslaissa sekä oikeudenkäyntiä ja tuomioistuinten toimintaa koskevissa laeissa. Niistä ei kuitenkaan aina löydy yksiselitteistä vastausta eteen tuleviin ongelmiin ja hyvän lainsäädännön tuleekin antaa tuomarille tietyssä määrin kunkin asian ja tilanteen vaatimaa liikkumavaraa. Oikeudenkäynneissä asianosaisilla saattaa olla hyvinkin erilaisia odotuksia tuomarin toimintaa kohtaan ja erilainen käsitys asian oikeudenmukaisesta ratkaisusta, mikä aiheuttaa jännitteisen tilanteen. Korkean ammattietiikan vaatimus kytkeytyykin varsin pitkälti menettelytapoihin ja laintulkintaan liittyvän liikkumavaran käyttöön. Kun lainsäädännössä ei voida menetyksellä säädellä kaikkia eteen tulevia ongelmia, tuomarin tulee tunnistaa ja ymmärtää toimintaansa vaikuttavat ja siihen rajoja asettavat periaatteet. Tuomarin tulee myös tunnistaa ne asiat, jotka muodostavat perustellun epäilyksen siitä, että hän ei toimi asiallisella ja oikeudenmukaisella tavalla.

Edellä tarkoitettuja taustaperiaatteita on käsitelty lakien esitöissä, kotimaisissa oikeustapauksissa, ihmisoikeussopimuksissa ja niiden toteutumista valvovien toimielimien ratkaisuisissa, kotimaisten valvontaviranomaisten ratkaisuisissa, oikeuskirjallisuudessa, muiden maiden tuomarien ja kansainvälisten toimijoiden laatimissa eettisissä ohjeissa sekä kansainvälisissä tuomioistuinten toimintaa koskevissa suosituksissa. Niistä kahteen viimeksi mainittuun ryhmään kuuluvaa asiakokonaisuutta ovat usein kansallisella tasolla vähemmän tunnettuja kuin muut lähteet. Näille sivuille on poimittu linkkejä muutamiin lähteisiin ja osasta on myös tehty vapaamuotoinen käännös suomen kielelle. Joskus ensinäkemältä arkiselta tuntuvaan ongelmaan saattaa löytyä ratkaisu periaatteista, joiden juuret ovat syvällä oikeusvaltion ytimessä. TEP valmistelussa hyödynnettiin laajasti eri lähteitä.

Kansainvälisiä tuomioistuimen ja tuomarin toimintaa koskevia suosituksia

Edellä mainitun laisista suosituksista voidaan mainita esimerkkinä edellä kerrottu Euroopan Neuvoston vuoden 2010 suositus ja Neuvoston tuomareiden neuvoa-antavan komitean (CCJE) suositukset sekä YK:n ja kansainvälisten tuomarijärjestöjen suositukset ja kannanotot. Työryhmän tärkeinä esikuvina ja lähteinä olivat myös kansainväliset tuomarin etiikka koskevat suositukset, vireillä olleet tuomarin etiikkaa koskevat hankkeet muissa maissa sekä muualla jo julkaistut ohjeet ja suositukset.

Euroopan unionin yhteydessä toimiva tuomioistuinvirastojen yhteistyöelin ENCJ julkaisi 2010 suosituksensa tuomarinetiikasta. Sen voidaan katsoa olevan tietyllä tavalla jatkotyötä CCJE:n laatimille asiakirjoille. YK:n piirissä on laadittu varsin tunnetut ja laajasti arvostetut eettiset periaatteet nimikkeellä Bangalore Principles.

Tuomarinetiikka muissa Pohjoismaissa

Työryhmän työn alkuvaiheessa vastaava hanke oli ollut Norjassa jo pitkän aikaa vireillä. Työryhmällä oli jatkuvasti mahdollisuus olla kontaktissa norjalaisiin toimijoihin ja sitä kautta saada tietoa siitä, miten asiaa kannattaa viedä eteenpäin. Voidaankin sanoa, että työryhmä oppi paljon norjalaisilta sekä asiakirjan sisällöstä että menettelytavoista sen laatimisessa. TEP ja Norjan asiakirja ovat rakenteeltaan varsin samanlaiset, vaikka sisältö ja esitystapa heijastavatkin kummassakin maassa vallitsevia olosuhteita. Tanskassa vastaava työ aloitettiin vasta myöhemmin ja asiakirja vahvistettiin vuonna 2014. Tämänkin asiakirja muistuttaa varsin paljon rakenteeltaan norjalaisia ja suomalaisia.

Ruotsissa oli pyritty jo 1995 valmistelemaan rakenteeltaan jossain määrin edellä mainitun tapaisia eettisiä ohjeita, mutta hanke ajautui umpikujaan ja se päättyi lopettamaan. Ruotsissa valittiinkin toisenlainen ratkaisu. Siellä julkaistiin 2011 kolme kirjaa (God domarsed – Grundsatser och frågor, God domarsed – Om tjänsteansvar och tillsyn ja God domarsed – Om etik och ansvarstagande). Sitten siellä on julkaistu uusi laitos teoksista nimellä ”God domarsed 2023”. Ajatus on Ruotsissa se, että tuomarit käyvät yhdessä läpi eettisiä kysymyksiä, joiden käsittelyssä ja pohdinnassa hyödynnetään edellä mainittuja teoksia. Toiminnan esikuvana on ollut Saksan Schleswig-Hollsteinin osavaltiossa tuohon aikaan käynnissä ollut hanke.

Eettiset periaatteet muissa maissa

Itävallan tuomariliitto vahvisti omat periaatteensa asiakirjassa nimeltä Welser Erklärung. Nämä periaatteet on laadittu hyvin samanlaisella tavalla kuin Norjan ja Suomen periaatteet, ja ne ovat olleet jossain määrin esikuvina molemmissa hankkeissa. Saksassa ei ole vielä tuomareille suunnattua asiakirjaa eettisistä periaatteista, mutta sielläkin on koottu hyvin vastaavalla tavalla ne taustaperiaatteet, jotka vaikuttavat tuomarin ratkaisuihin eettisissä kysymyksissä.

Internetistä löytyy erittäin suuri määrä asiakirjoja esimerkiksi haulla ”ethical conduct judge”. Useat niistä on anglosaksisista common law -maista. Euroopan Neuvoston tuomareiden neuvoa antava komitea teki vuonna 2002 selvitykseneri maiden eettisistä ohjeista.

Etenkin tuomareiden esiintyminen sosiaalisessa mediassa ja tuomareiden suhde tiedotusvälineisiin on herättänyt runsaasti keskustelua ja sitä on kartoittanut muun muassa CCJE.

Lisätietoja TEP laatimisesta

Antti Tapanilan kirjoitus julkaisussa Oikeustiede – Jurisprudentia 2013, s. 227–310

Tapani Vasama: Tuomarit etiikan pilareita pystyttämässä, teoksessa ”Isännän ääni”, juhlaKirja Erkki Kustaa Rintala, 2015, s. 221–239.

Liitteitä Pdf-muodossa vapaamuotoisin suomennoksin

Tuomariliitto vahvistamat tuomarin-eettiset-periaatteet

Norjan tuomareiden eettiset periaatteet

Tanskan tuomareiden eettiset periaatteet

Itävallan tuomareiden eettiset periaatteet

Bangaloren periaatteet

Linkkejä muihin lähteisiin

YK:n suositus 1985: Basic Principles on the Independence of the Judiciary, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-independence-judiciary>

EN suositus 1998: European Charter on the statue for judges, <https://rm.coe.int/090000168092934f>

EN suositus (2010) 12: <https://rm.coe.int/cmrec-2010-12-on-independence-efficiency-responsibilites-of-judges/16809f007d>

CCJE: MAGNA CARTA OF JUDGES (Fundamental Principles), <https://rm.coe.int/16807482c6>

CCJE: Opinion 25 on the freedom of expression of judges, <https://rm.coe.int/compilation-of-all-responses/1680a58557>

Euroopan tuomioistuinvirastojen yhteistyöelin (ENCJ): Judicial Ethics Report 2009–2010, <https://encj.eu/images/stories/pdf/ethics/judicialethicsdeontologiefinal.pdf>

Kansainvälinen tuomariliitto (IAJ): THE UNIVERSAL CHARTER OF THE JUDGE, https://www.iaj-uim.org/iuw/wp-content/uploads/2018/01/Oberto_The_Universal_Charter_of_the_Judge_2017.pdf

Saksan tuomariliitto: Richterethik in Deutschland,
https://www.drb.de/fileadmin/DRB/pdf/Ethik/1901_DRB-Broschuere_Richterethik_in_Deutschland.pdf

God domarsed 2023:
https://www.domstol.se/globalassets/filer/domstol/domstolsakademin/god_domarsed_2023_webb.pdf

God domarsed – Grundsatser och frågor, <https://johanhirschfeldt.blog/wp-content/uploads/2012/09/god-domarsedgrundsatseroch-frc3a5gor.pdf>

God domarsed – Om etik och ansvarstagande, <https://johanhirschfeldt.blog/wp-content/uploads/2012/09/god-domarsed8.pdf>

God domarsed – Om tjänsteansvar och tillsyn, <https://johanhirschfeldt.blog/wp-content/uploads/2012/09/god-domarsedomtjc3a4nsteansvarochtillsyn.pdf>